

Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ändringar i lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård.

De lagändringar utskottet tillstyrker innebär att samordnade vårdplaner inom den öppna tvångsvården så långt det är möjligt ska utformas i samråd med varje patient och, om det inte är olämpligt, med dennes närstående. Patientens inställning till sådana insatser som ska anges i den samordnade vårdplanen och till de särskilda villkor som patienten behöver iaktta för att kunna ges nödvändig öppen psykiatrisk tvångsvård, ska så långt möjligt redovisas i samband med ansökningar om sådan vård. Chefsöverläkaren vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård ska se till att en patient, så snart patientens tillstånd tillåter, erbjuds uppföljningssamtal efter en genomförd tvångsåtgärd. Slutligen förtydligas att en patient inom psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård, om det är nödvändigt och efter beslut av chefsöverläkaren, får ges behandling utan samtycke.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017.

I propositionen tar regeringen upp ett tillkännagivande som rör det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården och som enligt regeringen får anses tillgodosett.

Med hänvisning till att Psykiatrilagsutredningen behandlat frågan om kostnaden för den rättspsykiatriska vården i sitt betänkande Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17) anser utskottet att tillkännagivandet får anses tillgodosett.

Behandlade förslag

Proposition 2016/17:94 Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Bakgrund	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden.....	6
Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård	6
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	10
Propositionen	10
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	11

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,
2. lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2016/17:94 punkterna 1 och 2.

Stockholm den 4 april 2017

På socialutskottets vägnar

Emma Henriksson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Emma Henriksson (KD), Anna-Lena Sörenson (S), Katarina Brännström (M), Catharina Bråkenhielm (S), Amir Adan (M), Mikael Dahlgvist (S), Anders W Jonsson (C), Jenny Petersson (M), Carina Herrstedt (SD), Karin Rågsjö (V), Hans Hoff (S), Yasmine Larsson (S), Ann-Britt Åsebol (M), Stefan Nilsson (MP), Christina Östberg (SD), Anna Wallentheim (S) och Bengt Eliasson (L).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlas regeringens proposition 2016/17:94 Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Det har inte kommit in några motioner med anledning av propositionen.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i bilaga 1 och lagförslagen finns i bilaga 2.

Bakgrund

En redogörelse för lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård samt den allmänna hälso- och sjukvårdslagstiftningen finns i avsnitt 4.2 i regeringens proposition.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag för att skapa bättre förutsättningar för patienter att vara delaktiga i sådan vård som ges med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. De förslag som lämnas innebär ändringar i dessa lagar.

När det gäller den öppna tvångsvården föreslår regeringen att det i lagen om psykiatrisk tvångsvård ska införas en bestämmelse som innebär att en samordnad vårdplan så långt möjligt ska utformas i samråd med patienten och, om det inte är olämpligt, med dennes närstående. Denna bestämmelse om samråd ska även gälla vid vård enligt lagen om rättspsykiatrisk vård.

Regeringen föreslår i fråga om den öppna tvångsvården att det i lagen om psykiatrisk tvångsvård och i lagen om rättspsykiatrisk vård ska införas bestämmelser som innebär att patientens inställning till sådana insatser som ska anges i en samordnad vårdplan och till de särskilda villkor som patienten behöver iaktta för att kunna ges nödvändig öppen psykiatrisk tvångsvård, så långt möjligt ska redovisas i samband med ansökningar om öppen psykiatrisk tvångsvård och ansökningar eller anmälningar om öppen rättspsykiatrisk vård.

Det föreslås vidare att det i lagen om psykiatrisk tvångsvård ska införas en ny bestämmelse som innebär att chefsöverläkaren vid psykiatrisk tvångsvård och vid rättspsykiatrisk vård ska se till att en patient, så snart patientens tillstånd tillåter, erbjuds uppföljningssamtal efter en genomförd tvångsåtgärd.

Slutligen föreslår regeringen att det i 17 § lagen om psykiatrisk tvångsvård ska förtydligas att en patient, om det är nödvändigt och efter beslut av chefsöverläkaren, får ges behandling utan samtycke. Detta förtydligande, som inte är avsett att innebära någon ändring i sak, kommer även att gälla för den rättspsykiatriska vården.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017.

Utskottets överväganden

Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag.

Propositionen

Samråd och samtycke så långt det är möjligt

Regeringen anser att en för tvångsvården så principiellt viktig utgångspunkt som patientmedverkan vid upprättandet av en samordnad vårdplan tydligt bör framgå av de lagar som reglerar den psykiatriska tvångsvården och den rättspsykiatriska vården. Regeringen föreslår därför att det ska införas en bestämmelse i lag som innebär att en samordnad vårdplan, så långt möjligt, ska utformas i samråd med patienten. Denna samrådsskyldighet ska gälla vid vård enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård och vid vård enligt lagen om rättspsykiatrisk vård.

Även deltagande och engagemang från en patients närstående kan enligt regeringen vara av mycket stor vikt för patientens möjligheter till ett väl fungerande liv utanför sjukvårdsinrättningen. Mot denna bakgrund anser regeringen att det finns skäl att införa en lagbestämmelse som innebär att en samordnad vårdplan ska utformas i samråd med patientens närstående, om detta inte är olämpligt.

Vidare anser regeringen att det i lagen om psykiatrisk tvångsvård bör förtydligas att en patient, om det är nödvändigt, efter chefsöverläkarens beslut får ges behandling utan samtycke. Detta tydliggörande, som inte avses innebära någon ändring i sak, kommer även att gälla den rättspsykiatriska vården.

Redovisning av patientens inställning till insatser och villkor vid öppen tvångsvård

I lagen om psykiatrisk tvångsvård och i lagen om rättspsykiatrisk vård föreslår regeringen att det ska införas bestämmelser som innebär att patientens inställning till insatserna i den samordnade vårdplanen och till de särskilda villkor som rätten bör föreskriva så långt möjligt ska redovisas i samband med ansökningar om öppen psykiatrisk tvångsvård och ansökningar eller anmälningar om öppen rättspsykiatrisk vård.

Regeringen hänvisar i denna del till att det är av stor betydelse att patienten är medveten om och förstår innebörden av de insatser och särskilda villkor

som ska gälla för den öppna tvångsvården för att han eller hon ska kunna tillgodogöra sig insatserna och följa villkoren.

Uppföljningssamtal

För att ytterligare förbättra förutsättningarna för patientens delaktighet och inflytande över vården och för att den psykiatriska tvångsvården och den rättspsykiatriska vården ska utvecklas mot minskat tvång, är det enligt regeringen viktigt att säkerställa att en patient som varit utsatt för en tvångsåtgärd erbjuds ett uppföljningssamtal så snart hans eller hennes tillstånd tillåter det. I lagen om psykiatrisk tvångsvård föreslår regeringen därför att det ska införas en ny bestämmelse som innebär att chefsöverläkaren vid psykiatrisk tvångsvård ska se till att en patient erbjuds uppföljningssamtal efter en genomförd tvångsåtgärd. Denna bestämmelse kommer att vara tillämplig även vid vård enligt lagen om rättspsykiatrisk vård.

Ikraftträdande

Ändringarna i lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård föreslås träda i kraft den 1 juli 2017.

Tillkännagivande om tvångsvård

Riksdagen beslutade den 25 januari 2006 om ett tillkännagivande (bet. 2005/06:SoU6 punkt 13, rskr. 2005/06:144) om det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården. Utskottet anförde i betänkandet (s. 36) följande:

I flera motioner anføres att det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården bör överföras från sjukvårdshuvudmännen till staten. Utskottet kan konstatera att Psykansvarskommittén vid sin belysning av situationen inom rättspsykiatrin fann en rad problem hänförliga till nuvarande system för ansvar för och organisation av den rättspsykiatriska vården. Enligt utskottets mening bör regeringen skyndsamt utreda hur hela eller delar av det finansiella ansvaret för den rättspsykiatriska vården skulle kunna övergå till staten samt snarast därefter återkomma till riksdagen i ärendet. Utskottet anser att man i det sammanhanget bör beakta frågor som rör organisation, samordning, samverkan och kvalitetsutveckling på området. Vad utskottet nu anført bör riksdagen, med delvis bifall till motionerna [...] som sin mening ge regeringen till känna.

I april 2016 yttrade sig socialutskottet till konstitutionsutskottet över regeringens skrivelse 2015/16:75 Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen (yttr. 2015/16:SoU4y). Socialutskottet anförde följande när det gäller tillkännagivandet om det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården (s. 2):

Utskottet vill erinra om betydelsen av att regeringen gör ansträngningar för att undvika onödiga tidsåtgång när det gäller att vidta åtgärder för att tillgodose riksdagens tillkännagivanden. Om åtgärder drar ut på tiden är det viktigt att regeringen informerar riksdagen om orsakerna till fördröjningen. Utskottet vill här särskilt nämna tillkännagivandet i

betänkande 2005/06:SoU6¹ om det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården. Enligt utskottets tillkännagivande bör regeringen skyndsamt utreda hur hela eller delar av det finansiella ansvaret för den rättspsykiatriska vården skulle kunna övergå till staten samt snarast därefter återkomma till riksdagen i ärendet.

Propositionen

Med utgångspunkt i den nationella psykiatrisamordnarens betänkande (SOU 2006:100) har regeringen enligt den aktuella propositionen beslutat om ett flertal satsningar på psykiatrisområdet. Regeringen anför vidare i denna del (prop. s. 34):

Den 10 juli 2008 gav regeringen dessutom en utredare (S 2008:09) i uppdrag att göra en översyn av lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård (dir. 2008:93). Utgångspunkten skulle dels vara förslagen från Psykiansvarskommittén i betänkandet *Psykisk störning, brott och ansvar* (SOU 2002:3), dels att det ekonomiska ansvaret skulle förändras i olika avseenden. Psykiatrilagsutredningen överlämnade i april 2012 betänkandet *Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd* (SOU 2012:17).

Med utgångspunkt i Psykiatrilagsutredningens betänkande har propositionerna *Elektronisk kommunikation och andra säkerhetsåtgärder vid psykiatrisk tvångsvård* (prop. 2013/14:119) och *Ordning och säkerhet vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter* (prop. 2013/14:222) lämnats av regeringen och antagits av riksdagen.

Under våren 2014 utarbetades inom Socialdepartementet departementspromemorian *Delaktighet och rättssäkerhet vid psykiatrisk tvångsvård* (Ds 2014:28). De förslag som tas upp i propositionen bygger huvudsakligen på nämnda promemoria.

Mot denna bakgrund anser regeringen att propositionens förslag och bedömningar behandlar de frågor som tas upp i tillkännagivandet och att detta därför bör kunna slutbehandlas i samband med att propositionen lämnas till riksdagen.

Regeringens skrivelse 2016/17:75

I regeringens skrivelse 2016/17:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2016 behandlas den riksdagsskrivelse som gäller det aktuella tillkännagivandet (s. 70 f.). Regeringen gör bedömningen att riksdagsskrivelsen är slutbehandlad.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att det inte har väckts någon motion med anledning av propositionen. Utskottet anser att riksdagen av de skäl som anförs i propositionen bör anta regeringens lagförslag.

¹ Rskr. 2005/06:144 punkt 13.

Utskottet konstaterar härefter att regeringen tar upp ett tillkännagivande som rör det ekonomiska ansvaret för den rättspsykiatriska vården i sin proposition.

Konstitutionsutskottet har vid flera tillfällen framhållit vikten av att en riksdagsskrivelse inte redovisas som slutbehandlad utan att samtliga delar av tillkännagivandet redovisats (bet. 2006/07:KU17). Enligt konstitutionsutskottet bör de redovisade åtgärderna svara mot de krav som uppställs i de tillkännagivanden som avses (se bet. 2004/05:KU24).

Utskottet ser positivt på de åtgärder inom den psykiatriska tvångsvården som regeringen redovisar i propositionen. Tillkännagivandet tar emellertid sikte på att utreda hur hela eller delar av det finansiella ansvaret för den rättspsykiatriska vården skulle kunna övergå till staten. I detta sammanhang vill utskottet framhålla att Psykiatrilagsutredningen i sitt betänkande Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17) behandlat frågan om kostnaden för den rättspsykiatriska vården (s. 885 f.). I utredningens direktiv ingick att identifiera kostnaderna för den rättspsykiatriska vården och ange hur stora kostnader som kan hänföras till samhällsskyddet inom den rättspsykiatriska vården. Utredningen konstaterade att det utifrån de uppgifter som fanns tillgängliga var förenat med mycket stora svårigheter att ange vilken andel av kostnaderna för rättspsykiatrin och de övriga kostnader som sammanhänger med denna typ av vård som hänförde sig till samhällsskyddet. Några säkra slutsatser kunde därför inte dras, enligt utredningen.

Med hänsyn till det anförda anser utskottet att tillkännagivandet får anses tillgodosett.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2016/17:94 Ökad patientmedverkan vid psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård¹

dels att 7, 7 a och 17 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 18 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §²

Om chefsöverläkaren finner att patienten bör ges tvångsvård utöver fyra veckor från dagen för beslutet om intagning, ska chefsöverläkaren före utgången av fyra veckorstiden ansöka hos förvaltningsrätten om medgivande till sådan vård. Chefsöverläkaren ska även ansöka hos förvaltningsrätten om medgivande till fortsatt vård när han eller hon anser att den psykiatriska tvångsvården bör övergå i öppen eller sluten form.

I ansökan ska det anges om vården avser sluten eller öppen psykiatrisk tvångsvård.

I ansökan om sluten psykiatrisk tvångsvård ska det anges vilka omständigheter som utgör grund för tvångsvården och vilka överväganden som har gjorts i fråga om vård i annan form för patienten. Till ansökan ska det fogas en redogörelse för det stöd och den behandling som planeras för patienten under och efter vistelsen på vårdenheten.

I ansökan om öppen psykiatrisk tvångsvård ska det anges vilka omständigheter som utgör grund för tvångsvården *och* vilka särskilda villkor som rätten bör föreskriva. Till ansökan ska det fogas en sådan samordnad vårdplan som avses i 7 a §.

I ansökan om öppen psykiatrisk tvångsvård ska det anges vilka omständigheter som utgör grund för tvångsvården, vilka särskilda villkor som rätten bör föreskriva *och, så långt möjligt, patientens inställning till dessa villkor*. Till ansökan ska det fogas en sådan samordnad vårdplan som avses i 7 a §.

7 a §

En samordnad vårdplan ska innehålla uppgifter om

- det bedömda behovet av insatser från landstingets hälso- och sjukvård och kommunens socialtjänst eller hälso- och sjukvård,
- beslut om insatser, – beslut om insatser *och, så*

¹ Lagen omtryckt 2008:415.

² Senaste lydelse 2009:809.

långt möjligt, patientens inställning till insatserna i vårdplanen,

- vilken enhet vid landstinget eller kommunen som ansvarar för respektive insats, och
- eventuella åtgärder som vidtas av andra än landstinget eller kommunen.

Vårdplanen ska upprättas av chefsöverläkaren, om han eller hon bedömer att patienten kommer att vara i behov av insatser enligt första stycket i samband med öppen psykiatrisk tvångsvård. Vårdplanen ska utformas i samarbete mellan de enheter vid kommunen eller landstinget som svarar för insatserna. Vårdplanen är upprättad när den har justerats av enheterna.

Vårdplanen ska upprättas av chefsöverläkaren, om han eller hon bedömer att patienten kommer att vara i behov av insatser enligt första stycket i samband med öppen psykiatrisk tvångsvård. *Vårdplanen ska så långt möjligt utformas i samråd med patienten och, om det inte är olämpligt, med dennes närstående.* Vårdplanen ska utformas i samarbete mellan de enheter vid kommunen eller landstinget som svarar för insatserna. Vårdplanen är upprättad när den har justerats av enheterna.

Chefsöverläkaren ska underrätta berörd enhet vid landsting, kommun eller annan huvudman om beslut om öppen psykiatrisk tvångsvård.

17 §

I fråga om behandlingen under vårdtiden ska samråd äga rum med patienten när det kan ske. Samråd ska ske också med patientens närstående, om det inte är olämpligt. *Frågor om behandlingen avgörs ytterst av chefsöverläkaren.*

I fråga om behandlingen under vårdtiden ska samråd äga rum med patienten när det kan ske. Samråd ska ske också med patientens närstående, om det inte är olämpligt.

Behandlingsåtgärderna ska anpassas till vad som krävs för att uppnå syftet med tvångsvården enligt 2 § andra stycket.

Om det är nödvändigt får patienten, efter chefsöverläkarens beslut, ges behandling utan samtycke.

18 a §

Chefsöverläkaren ska, så snart patientens tillstånd tillåter det, se till att patienten erbjuds ett uppföljningsamtal efter genomförd tvångsåtgärd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Härigenom föreskrivs att 16 b § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård¹ ska ha följande lydelse.

16 b §

Om chefsöverläkaren vid anmälan enligt 16 a § anser att den rättspsykiatriska vården ska fortsätta, ska han eller hon ange om vården bör ges som slutet eller öppen rättspsykiatrisk vård.

I anmälan om öppen rättspsykiatrisk vård ska det anges vilka omständigheter som utgör grund för tvångsvården *och* vilka särskilda villkor som rätten bör föreskriva. Till anmälan ska det fogas en sådan samordnad vårdplan som anges i 7 a § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Därutöver ska det lämnas en särskild redogörelse för risken för att patienten till följd av sin psykiska störning återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag och för de insatser som har planerats för att motverka att han eller hon återfaller i sådan brottslighet. Det som i 7 a § lagen om psykiatrisk tvångsvård sägs om öppen psykiatrisk tvångsvård gäller i stället öppen rättspsykiatrisk vård.

I anmälan om öppen rättspsykiatrisk vård ska det anges vilka omständigheter som utgör grund för tvångsvården, vilka särskilda villkor som rätten bör föreskriva *och, så långt möjligt, patientens inställning till dessa villkor*. Till anmälan ska det fogas en sådan samordnad vårdplan som anges i 7 a § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Därutöver ska det lämnas en särskild redogörelse för risken för att patienten till följd av sin psykiska störning återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag och för de insatser som har planerats för att motverka att han eller hon återfaller i sådan brottslighet. Det som i 7 a § lagen om psykiatrisk tvångsvård sägs om öppen psykiatrisk tvångsvård gäller i stället öppen rättspsykiatrisk vård.

Till anmälan om fortsatt öppen rättspsykiatrisk vård ska det fogas en uppföljning av den samordnade vårdplanen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

¹ Lagen omtryckt 2008:415.